

Uloga emocija u procesu interpretacije književnoga djela vođenim čitanjem

Ljiljana Sabljak¹

Svrha i cilj ovoga rada spajanje je teorijske spoznaje s rezultatima znanstvenih istraživanja kako bi se kreirali i ponudili modeli strukturiranih programa poticanja čitanja vođenim čitanjem u narodnim knjižnicama.

Narodnu knjižnicu nastoji se situirati kao „prirodno mjesto“ za provođenje posebnih programa poticanja čitanja (kao svoju redovnu uslugu), koji psihološki, kognitivno, socijalno i kulturološki utječu na čitanje/čitatelja, na razvoj promicanja i poticanja čitanja vođenim čitanjem. Provedena su dva istraživanja – područje vrjednovanja posebnih programa poticanja čitanja u narodnim knjižnicama i eksperimentalno istraživanje učinka posebnih programa poticanja čitanja vođenim čitanjem na korisnike (odabrane fokus grupe) i knjižničara kao voditelja takvih programa. Zajedničko im je da narodnu knjižnicu odrede kao „prirodno mjesto“ za komunikacijski krug autor – djelo – knjižničar – čitatelj. Anketnim upitnicima istraživalo se i vrjednovalo kako se narodna knjižnica svojom novom korisničkom ponudom, programima poticanja čitanja, prilagođava promjenama u pristupu korisniku (individualno) i suvremenim socio-psihološkim kretanjima društva u cjelini.

Na temelju eksperimentalnih istraživanja potvrđeni su očekivani rezultati – učinci o djelotvornosti provođenja programa vođenoga čitanja kao i očekivanje jačanja čitateljskoga samopouzdanja. Sudionici programa vođenoga čitanja (fokus grupe) pozitivno su

¹ Dr. sc. Ljiljana Sabljak, knjižničarska savjetnica, Gajeva ulica 45, 10000 Zagreb. E-pošta: lili.sabljak@gmail.com

evaluirali radionice na skali od 1 do 10 evaluacijskoga listića visokim ocjenama između 6 i 10.

Ključne riječi: posebni programi poticanja čitanja, vođeno čitanje, čitateljske kompetencije, narodne knjižnice, socijalna inkluzija.

1. Uvod

Čitanje književnih djela može biti ljekovito na dva načina. Oni se podudaraju s dvama načinima čitanja književnih djela koja razlikuje Alain de Botton u romanu *Seks, šoping i roman*. To su „čitanje kao bijeg od sebe i čitanje radi pronalaženja sebe“ (Botton, 2007, 168–169). Često se čitanje smatra terapijskim, odnosno eskapizmom. Eskapističko čitanje kojim čitatelj bježi u neobične, daleke svjetove, želeći zaboraviti svakodnevne probleme, može djelovati kao svojevrsan vlastiti biblioterapijski pokušaj, odnosno autobioterapija. Takvo čitanje ne otklanja uzrok čitateljevih konkretnih problema i ne suočava ga s njegovim problemima, već djeluje kao lijek za suzbijanje boli, pruža trenutačno olakšanje. Najčešće, na toj razini djeluju čitateljski klubovi koje samoinicijativno organiziraju pojedinci ili grupe poznanika, prijatelja, odnosno knjižnice. Čitateljski klubovi djeluju poticajno, ali im nije primarna svrha biblioterapijska za razliku od posebnih programa poticanja čitanja i radionica s voditeljem – vođenoga čitanja. I u jednom i u drugom slučaju, ljudi imaju potrebu razgovarati o pročitanoj knjizi, iznijeti svoje doživljaje u vezi s pročitanim, čuti tuđa stajališta o određenim mjestima u knjizi i sl. Narodnoj knjižnici pripada uloga mjesta osobnoga razvoja na kojem njeni korisnici mogu zadovoljiti jedinstvene potrebe ako se osiguraju osnovni uvjeti – odgovarajući prostor, odgovarajuća građa i, prije svega, programi i aktivnosti koji polaze od potreba i interesa korisnika knjižnice u lokalnoj zajednici. Takvi programi zahtijevaju i senzibilizirane knjižničare koji znaju odgovoriti na neizrečena pitanja, odnosno koji su dovoljno osjetljivi da prepoznaju stvarne potrebe svojih korisnika koji sve češće očekuju odgovore na svoja životno važna pitanja i „informacije za život“ u svojoj knjižnici. Društvena uloga knjižnice danas je značajna jer sve dulje trajanje institucionaliziranoga obrazovanja, neizvjesne mogućnosti zapošljavanja, otežano socioekonomsko osamostaljivanje, problemi zasnivanja vlastite obitelji kao i nedostatak uključivanja u procese društvenoga (političkoga) odlučivanja čine, pogotovo mlade korisnike i umirovljenike, ranjivim segmentom populacije. Možemo ustvrditi da je čitanje sastavni dio našega osobnoga razvoja. Knjige i drugi oblici pisane riječi otvaraju nam vidike i inspiriraju nas da živimo na ljepši način. Mnogi

misle da su moderne tehnologije ozbiljna prijatna knjizi, no knjige ostaju one koje nam šire vidike, odgajaju i čine nas boljim osobama. Narodne knjižnice su mjesta koja stvaraju uvjete u kojima čitanje postaje integralni dio samih čitatelja.

U Hrvatskoj se o čitanju počelo sustavnije pisati u drugoj polovici XIX. stoljeća, kada je u jednom od najstarijih hrvatskih stručno-znanstvenih časopisa *Napredak* objavljen rad *Stupnji čitanja* autora potpisanoga inicijalima F. I. (Stipanov, 2015).

Posebni programi poticanja čitanja izazov su za narodne knjižnice. Do XX. stoljeća, knjižničari nisu bili uključeni u krug stručnjaka fokusiranih na probleme svojih korisnika (problemi čitanja i pisanja, socijalne inkluzije...), pogotovo korisnika s posebnim potrebama. Tretman korisnika bio je usredotočen na fizičku brigu za knjigu (nabava, obrada i dostava), a ne na duševno poticanje susreta s knjigom. Danas većina narodnih knjižnica u Republici Hrvatskoj, kao i u svijetu, ima specijalizirane usluge za svoje korisnike koje, prema IFLA-inoj preporuci, trebaju odgovarati na informacijske i rekreativne potrebe svih populacijskih skupina. Neovisno o kulturološkim razlikama narodne knjižnice, u prvi plan stavljaju kvalitetu usluge, uz kvalitetu života, kao važan čimbenik po kojem svaka jedinka društva ima pravo na puno sudjelovanje u društvu prema svojim mogućnostima. Demokratizacija društva osigurava jednako pravo pristupa kulturi, književnosti i informaciji svima, a svi imaju puno pravo sudjelovanja u društvu u onoj mjeri kojoj im psihofizičko stanje omogućava. Krajnji cilj narodnih knjižnica jest oblikovati posebne programe poticanja čitanja i učiniti ih svojom temeljnom uslugom.

2. Čitanje kao osobit način komunikacije

Čitanje kao misaona aktivnost komunikacije između čitatelja i pisanoga teksta jedna je od osnovnih i najvrjednijih čovjekovih sposobnosti. Umijeće čitanja stječe se tijekom cijeloga života. Već od najranije dobi, čovjek se susreće s nekom vrstom pisanoga teksta, primjereno misaonim i intelektualnim sposobnostima toga razdoblja. Tijekom školovanja, aktivno se uključuje u proces umijeća čitanja propisanih sadržaja, ali i onih po vlastitom izboru. Tekst kao medij ili sredstvo komunikacije prenosi informacije, znanje, ali i ideje, razmišljanja, spoznaje i osjećaje pa može djelovati osnažujuće i ljekovito. Čitatelj se čitanjem otvara novim spoznajama proširujući i produbljujući svoje vidike. Pročišćuje vlastite stavove jer čitanje nije samo prepoznavanje slova i riječi, nego razumijevanje teksta u cjelosti. Čitanje kao proces zahtijeva potpunu usredotočenost na tekst kao i pažljivo i osjetilno ocjenjivanje i prihvaćanje pročitanoga, kako bi isprobavajući

rješenja, bezbolno, preko trećega – preko lika iz umjetničkoga djela i njegovih reakcija, potvrdili svoje stavove ili ih korigirali. Poistovjećivanje sa sličnim situacijama čitatelju omogućava učenje rješavanja problema. Knjige pomažu čitatelju objasniti sebe, prepoznati svoje vrijednosti, sklonosti, nači rješenja za neke situacije ili probleme. Današnje vrijeme obilježeno interdisciplinarnim pristupima, upravo primjenom metodologije, istraživačkih rezultata i znanja drugih disciplina iz novoga kuta sagledava i istražuje svoje područje – čitanje. Popularna *cyber*-teorija² i čitanje na prvi pogled nemaju ništa zajedničko, jer su globalizirajuća težnja *cyber*-teorije i partikularizam čitalačkoga potraživanja zapravo komplementarni u okviru racionalne nesuvislosti, koja čini se, obilježava novi dominantan način mišljenja. Danas, kada čitatelj može naći svoju potpunu slobodu, sebe površno promišlja kao čitatelja, a ne kao pojedinca, jer mu u tom slučaju čitateljski identitet služi kao pravo „konfekcijsko mišljenje“. S druge strane, taj se identitet stavlja na mjesto individualnosti i predstavlja primjer globalističkih zahtjeva. *Cyber*-teorija uslužno pruža idiličnu sliku komunikacije koja je svima dostupna, iako je riječ o manipulacijskom iščeznuću individue, odnosno čitateljskom ropstvu, kako naglašava Harvey (2000). Iznerviran time što je zapadna kultura knjigu dovela do statusa fetiša, Pierre Bayard, francuski profesor književnosti, piše svojevrсни manifest protiv čitanja u knjizi *Kako razgovarati o knjigama koje nismo pročitali*. Bayard navodi inovativne načine kako se možemo u društvu hvaliti da smo pročitali baš svaku knjigu, pa i one za koje možda nismo ni čuli. Između ostaloga, savjetuje brzo čitanje (brzo prelistavanje knjige i preskakanje stranica, primjerice kod Proustove proze). Bayard će naznačiti kako podcjenjujemo moć čitanja i da nam je za poznavanje bilo koje knjige dovoljno ono što smo već pročitali. Čitanje red po red, stranicu po stranicu za Bayarda je *passe* te nadodaje da se pravo čitanje zapravo sastoji od nečitanja uz razvijanje raznih sposobnosti koje treba poučavati – pregledavanje korica knjiga, čitanje samo prvih rečenica na stranici, čitanja na preskok i slušanje tuđih razgovora o knjigama. Bayard smatra da je manje važno temeljito poznavati jednu knjigu od razumijevanja i pokušaja tu knjigu smjestiti na pravo mjesto u vlastitoj imaginarnoj knjižnici. Njegov junak je knjižničar iz knjige Roberta Musila, koji svoju književnu kulturu objašnjava tvrdnjom: „Ako želite znati kako znam sve o svakoj knjizi reći ću vam. Zato jer nikada nisam ni jednu od njih pročitao“ (Bayard, 2012, 26). Za Bayarda, biti kulturan ne znači da morate pročitati gomilu knjiga, već da se vaša kultiviranost vidi u tome možete li knjige smjestiti u svojoj glavi na pravo mjesto. On vidi tri razloga zašto čitamo:

2 *Cyber*-teorija – područja povezana sa *cyber* temama, primjerice homologija – teorija društva, internetska globalizacija, teorija medija.

1. Obveza čitanja – u društvu u kojem živimo čitanje se smatra jednim pokazateljem prave kulture.
2. Obveza pročitati cijelu knjigu – čitatelj misli da mora pročitati cijelu knjigu, a brzo čitanje i preskakanje stranica smatra se nedostatnim, iako činjenica da je netko pročitao knjigu od stranice do stranice ne znači da ju je sasvim razumio.
3. Obveza pročitati knjigu da bismo o njoj mogli razgovarati – time nam želi reći da je čitanje često samo tek neka društvena kategorija kojom pojedinci nastoje impresionirati svoje sugovornike kao i okolinu. Upravo suprotno, pročitano treba ostaviti trag u čitatelju samom.

Pravo je čitanje ono koje korespondira s nama samima. Musil će reći: „Potraga za cjelinom, navodi čitatelja da svaku knjigu sagleda kroz njezinu individualnost i u njoj nađe sebe, tu je knjižničar ‘navigator’, selektor u poplavi ponude“ (Musil, 2008, 577). Čitanje nije samo upoznavanje s tekstem ili stjecanje znanja, ono od samoga početka uvlači čitatelja svojom prepoznatljivošću u situaciju, metonimije, jer uvijek pamtimo tek jedan manji dio koji je dirnuo naše osjećaje, prerađene čitanjem. Montaigne u svojim *Esejima* razvija „subjekt koji čita“. To je nesigurno biće koje se traži u fragmentima tekstova u kojima je nesposoban odvojiti svoje od tuđega (Montaigne, 2007). Suvremene strategije vezane uz kognitivni pristup čitanju odnose se na razvoj komunikativnoga usmjeravanja na otkrivanje tekstualnoga značenja. Čitanje kao visoko kognitivna aktivnost dolazi u prvi plan, a fokus interesa prenosi se s produkcije na percepciju tekstualne poruke. Glavni problem čitanja nije govoriti o „biti“ ili „glavnoj ideji“, već složiti se oko toga gdje tražiti poruku i kako odrediti glavnu ideju (Beaugrande, 1984). Čitanje, kao suprotan proces od stvaranja teksta od čitatelja traži da identificira tekstualnu informaciju i njezine implikacije. Čitatelj suočen s tekstem u stvari je suočen s alternativnom realnošću, a kontekstualna, informativna, intencionalna kompetencija pisca postavlja se uz čitateljevo iskustvo, reakcije, znanje i jezičnu sposobnost. Tekstualni okoliš ili kontekst je „pozornica“ za svako čitanje. Stoga procjena teme kao predčitateljski zadatak, ili zadatak globalnoga razumijevanja, ima velike implikacije za kompetentno čitanje, jer ograničava raspon čitateljevih spekulacija – određena tema ima određene diskursne označivače (Gibson, 1975). Istovremeno se odvija identifikacija piščeve namjere kroz faktor okoliša koji predviđa strukturu poruke i retoriku teksta. Da bi čitatelj postigao identifikaciju s piščevim namjerama mora utvrditi logički obrazac prema kojemu je informacija prezentirana. Istraživanja na području stupnjeva razumijevanja i identifikacije pokazuju da je čitanje s razumijevanjem interaktivni proces između čitatelja i teksta te da je za konačni ishod čitanja podjednako važno

ono što čitatelj pridonese tekstu, bilo u znanju, stavu ili motivaciji, koliko i sam tekst.

3. Povijesni pregled korištenja književnosti u terapijske svrhe

Metaspoznajna sposobnost pasivnoga čitatelja razvija u aktivnoga. Donedavno su prevladavajući biologistički koncepti o razvoju čovjeka isticali njegovu kronološku i mentalnu zrelost. Postmodernističke razvojno-psihološke teorije (Vygalski, 1978; Bruner, 1996; Kruger, 1996.) utemeljuju nove koncepte i metode istraživanja i poučavanja čitanja koje u velikoj mjeri uvažavaju čovjekove spoznajne i metaspoznajne, kao i socijalne uvide. Metakognicija ili metaspoznajna sposobnost znači mogućnost razumijevanja i upravljanja misaonim procesima. Time se naglašava uloga učenja o samom učenju. Poznavanje metaspoznajnih sposobnosti dovodi do toga da prvotno pasivni čitatelj postaje aktivnim, razumijevajući područja spoznajnoga, osjetilno-socijalnoga i moralnoga. Učenje time nije više samo u sferi neposrednoga golog iskustva ili jednostavnoga „ulijevanja“ znanja tekstem, već pročitana riječ postaje socijalno i osjećajno obojena, čime je dobivena mogućnost poistovjećivanja (identifikacija s likovima i situacijama). Postmodernistički psiholozi utvrđuju da svaki čovjek prema uzrastu, svojoj dobi, ima u sebi kodiran potencijal za djelovanje nad razinom trenutnih sposobnosti, odnosno za samorast, samorazvoj. Metajezikovno čitanje omogućava da, uz razumijevanje, čitatelj uključi svoja prijašnja iskustva, istraži različite poglede i razmišljanja, bezbolno, preko trećega, preko lika i teksta, te se argumentirano usmjeri na rješavanje svoga problema, odnosno strukturira svoja znanja. Tako dolazimo do vođenoga čitanja koje je ujedno i prevencija za mnoga stresna i neugodna stanja. Wolfgang Iser u svojoj knjizi *Teorija estetskog učinka* utvrđuje da bajke nisu štivo samo za djecu, nego i odrasle, jer ta su štiva izabrane iskonske ljudske vrijednosti, situacije, arhetipski likovi s kojima se lako identificiramo i budimo naše resurse, energiju koja poboljšava, ozdravljuje (Iser, 2001). Uz vođeno čitanje, biblioterapiju, usko se vežu i skriptoterapija i logobiblioterapija kao dodatci drugim terapijama, ne kao samostalne metode, ali kao učinkoviti neformalni oblici samopomoći. Još od Aristotela književnost je korištena za pobuđivanje zdravih emocija, kako kod čitatelja, tako i kod slušatelja recitirane epike uz glazbalo i profesionalnoga pjevača i kod gledatelja uprizorene antičke tragedije. Bitno obilježje grčke tragedije je njezina religiozna utemeljenost. Predstave su se izvodile u čast boga vina i plodnosti, Dionisa, a njihovo je posjećivanje bilo iscjediteljsko i bogu ugodan čin. Kako stari Grci nisu imali samo jedno svemoćno i dobronamjerno božanstvo, već više

bogova sa specijaliziranim, ponekad suprotstavljenim moćima i zahtjevima, posebno mjesto u tom Panteonu zauzima bog Dionis. Njega ne zadovoljavaju samo žrtve i molitve. Dionis zahtijeva cijeloga čovjeka: predstava ga opija, zanosi, podčinjava ritualu, uznosi u ekstazu, oslobađa egzistencijalnih problema, uranja u područja najdublje tajne prirode – tajne samoga stvaranja. Dobar poznavatelj ljudske prirode, helenski mislilac Aristotel (III. st. pr. Kr.), ne slaže se s Platonovom teorijskom osudom dramskoga pjesništva da vrši štetan utjecaj i na um i na srce. U svom spisu *O pjesničkoj umjetnosti (Poetika)*, dopunjava i ispravlja Platonova shvaćanja dramskoga stvaralaštva tvrdnjom da umjetnička tragedija, nakon što je kod slušatelja ili gledatelja izazvala osjećaje samilosti i straha, treba izvršiti pročišćenje (katarzu) tih osjećaja. Ne isključuje se ni etički moment. Međutim, tragedija ne ispunjava svoju etičku zadaću samo time što pročišćava afekte sažaljenja i straha, što razvedrava dušu, nego i time što budi umovanje i saznanje u gledatelja: „Kad gledalac koji je okušao gorčinu života usporedi sebe s drugima koji su još teže stradali, on se miri sa svojom sudbinom i lakše je podnosi“ (Aristotel, 1983, 149).

O tom paradigmatском utjecaju tragedije sjajno pjeva komediograf Timoklo, Aristotelov suvremenik, u svojim *Dioniozusama*:

„Čuj, prijatelju, da ti kažem koju riječ
Od prirode je, čovjek vezan uz muke,
i mnoge jade život nosi u sebi,
pa, eto, ovu sebi nađe utjehu:
Kad jade duh mu vlastite zaboravi,
on tuđom patnjom svoju dušu zabavi,
pa odlazi s uživanjem i s poukom.
Ta gledaj kakvu korist svako dobiva
od tragičara. Kad siromah uvidi
da Telef posta veći prosjak od njega,
već lakše svoju podnosi neimaštinu.
A'ko je mahnit, iscijeli ga Alkmeon.
Kad bole oči, eto slijepih Finida,
'Ko želi dijete, iscijeli ga Nioba.
Hromost olakša sudba Filoktetova.

A bijedan starac doznaje za Eneja.
 ‘Ko uzme na um da su sve te nevolje,
 pa još i veće, drugi prebrodili već
 sam onda svoje jade lakše uzdiše.“

(prema: Đurić, 1955, 28)

Srž Timoklova učenja o katarzičnom utjecaju drame, odnosno literarnoga djela, iznosi i indijski pjesnik Bhavabhuti u svojoj drami *Utara Rama Ćaritra*. Na kraju drame Valmiki, pjesnik epa *Ramayane*, koja je osnovna građa za tu dramu, obraća se kralju Rami s pitanjem „Trebalo li još uvijek njegovu pomoć?“, Rama mu odgovara: „Ništa više ne želim, sveti čovče! Ova zanosna igra, koju je izazvalo božansko nadahnuće, neka nam obrađuje i očisti srce kao što majčinska ljubav utištava svaku bol, i neka nas, kao voda Ganga, opere od svih naših pogrešaka“ (Natarajan, 1964, 40–42).

Ovdje možemo povući paralelu između helenskoga komediografa s jedne strane, i velikoga indijskoga dramskoga pjesnika Bhavabhutija s druge strane, ali možemo slijediti tu istu misao sve do Shakespearea, najvećega engleskoga dramatičara koji u *Hamletu* određuje zadaću dramske umjetnosti: „Uskladite radnju s riječima, a riječi s radnjom; i naročito pazite da ne prekoračite naravnu umjerenost. Jer sve što je pretjerano protivi se cilju glume kojoj je svrha i u početku i sada, bila i jest, da drži tako reći zrcalo prirodi; da bi pokazala vrlinu njezine osobine, preziru njegovu sliku, a samome svijetu i srži vremena njihov otisak i lik“ (Shakespeare, 1979, 84).

Ljudi su oduvijek vjerovali da su zapisi i knjige sveti i da mogu liječiti i štititi od bolesti. Tako Aleksandar Stipčević u svojoj knjizi *Sudbina knjige* govori o vjerovanjima nastalima u stara i prastara vremena kada su ljudi, neznajući za uzroke bolesti od kojih su patili, često i nepismeni, vjerovali knjigama koje su pisali sveti ljudi, ili čak sam Bog. Korištenje pisane riječi u svrhu liječenja bolesti ili prevencije, zaštite od potencijalnih opasnosti bili su ispisani na komadu papira, fragmenti iz svetih knjiga (npr. iz *Biblije*, *Kurana* i sl.), razne magijske izreke, a ti su se zapisi nosili uz tijelo kao amuleti ili talismani. U staroj indijskoj književnosti, u zborniku Atharvasamhita, nalazimo čarobne pjesme koje recitiraju svećenici da bi ljude izliječili od bolesti, da bi im osigurali zdravlje i dug život. U srednjevjekovnoj Europi nalazimo brojne pisane amulete, a u Hrvatskoj, pogotovo u srednjem vijeku, poznat je amulet pisan glagoljicom s kraja 14. i početka 15. stoljeća u kojem se spominju imena anđela Anera, Barakijela i druga imena koja su upravo svojom egzotičnošću jamčila magičnu moć toga amuleta. Koliko su ih ljudi u povijesti književnosti smatrali terapijskom vrijednošću, govore i

stari natpisi nad ulazima u knjižnice. Nad ulazom u starogrčku knjižnicu u Tebi stajao je natpis „Mjesto za ozdravljenje duše“. Dubrovčanin Nikola Mihovil Barneo (umro 1529.) ostavio je oporučno 1527. godine svoje knjige Općini da ona nađe za njih prostoriju na javnome mjestu i u nju smjesti knjižnicu, „na čast domovini, koristi i poduku mladeži dubrovačkoj, i na utjehu i okrepu bolesnim i starijima svim našim građanima i strancima koji se zadržavaju u našem gradu“ (Crijević, 1975–1980, 23).

Stoljećima tijekom kojih su mitovi, bajke, priče i narodna poezija, prepričavanjem s koljena na koljeno, postajale sve profinjenije, istovremeno su prenosile očigledna i skrivena značenja obraćajući se svim razinama ljudske osobnosti, komunicirajući na način koji doseže i do neobrazovanoga, dječjega uma i do uma kultivirane odrasle osobe. Primjenjujući psihoanalitički model ljudske osobnosti, književna djela prenose važne poruke svjesnom i nesvjesnom umu. Od prisutnosti *Biblije* u svakodnevnom citiranju primjera iz njezinih priča, do konkretnih hodžinih svetih zapisa za ozdravljenje, bilo tijela ili duše, književnost se do današnjih dana neposredno i gotovo neprijetno koristi u različite terapijske svrhe, a na našim prostorima, najčešće u obliku samopomoći.

4. Složeni razvojni procesi čitanja

Čitanje pripada najstroženijim procesima učenja, a uz pisanje i računanje pripada tehnikama kulture čije su važnosti i vrijednosti općepriznate. Onaj tko tim tehnikama vlada, neprestano se razvija, a onaj tko njima ne vlada, društveno je, profesionalno i socijalno uskraćen. Čitanje je nužno u doslovnom smislu riječi, pa suvremeni pedagozi, s pravom, ponajprije potiču čitanje, čak i nauštrb drugih područja. U narodnim knjižnicama diljem svijeta, provode se razni programi i kampanje čitanja: „Čitanje od najranije dobi“, „Čitaj mi“, za djecu, ali i niz programa poticanja čitanja za cijeli život, npr. „Čitanje za treću dob“ i sl. Čitanje je vještina koja se podučava i uči cijeli život. Pismene odrasle osobe smatraju da se razumijevanje pročitanooga podrazumijeva samo po sebi. Međutim, izgrađivanje značenja teksta tijekom čitanja vrlo je složena kognitivna vještina što potvrđuju problemi s kojima se suočavaju djeca na početku opismenjavanja ili osobe s teškoćama čitanja (disleksija i sl.). Čitanje je sposobnost izdvajanja vizualnih informacija iz napisanooga i razumijevanje značenja teksta. Izdvajanje vizualnih informacija omogućava nam prepoznavanje niza znakova kao točno određenu riječ. Kod dobrih čitača, prepoznavanje riječi odvija se automatski. Međutim, razumjeti test znatno je više od razumijevanja riječi koje ga čine. Razumijevanje je proces prevođenja pisanoga jezika u oblik koji možemo razumjeti našim sustavom i poznavanjem. To je integracija informacija iz teksta s našim

postojećim znanjem uskladištenim u pamćenju. Svaki čitatelj gradi vlastiti smisao pročitanaoga teksta iz svoga postojećega znanja te je tako svako čitanje jedna „ciglica“ više u našem izgrađenom znanju. Slobodno možemo reći da razumijevanje napisanoga nije spoznavanje onoga što je autor teksta htio reći, već je to vlastita, zapravo nova konstrukcija i otuda proizlazi različitost razumijevanja istoga teksta. Čitanje je aktivan proces u kojem, uz opće znanje, važnu ulogu ima i uporaba strategije čitanja. Dobar čitatelj prije čitanja postavlja znatiželjno pitanje o čemu taj tekst govori, pregledava tekst te tijekom čitanja stvara predodžbe o događajima iz teksta nastojeći prepoznati glavnu ideju, ali i donositi zaključke o onom što u tekstu nije izrijekom napisano. Svaki čitatelj nakon čitanja sumira značenje teksta i na kraju, da bi upotrijebio i nadogrudio vlastito znanje pročitanim tekstom, mora biti motiviran. Zato možemo reći da je čitanje spoj volje, vještine i oduševljenja. Preduvjet za razumijevanje napisanoga tijekom čitanja je ovladana vještina dekodiranja, odnosno prevođenja napisanih znakova u izgovorene riječi. Vješti čitatelji automatski dekodiraju znakove prepoznajući napisane riječi, što je važno za razumijevanje. Razumijevanje predstavlja izgrađivanje koherentnoga mentalnoga modela značenja teksta, a to znači procesiranje značenja pojedinih riječi i rečenica u tekstu, kao i njihova međusobnoga odnosa, te povezivanja njihova značenja s prethodnim znanjima. Način procesiranja značenja pojedine riječi možemo shvatiti ako razumijemo način funkcioniranja mozgovnih hemisfera. Svaka je hemisfera specijalizirana za procesuiranje specifičnih vrsta informacija (Levy, 1974). Desna je hemisfera organizirana u relativno nezavisne funkcionalne jedinice koje rade paralelno, često izvan svjesne kontrole. U isto vrijeme, lijeva hemisfera pokušava interpretirati te operacije. Tako, zbog paralelnoga procesiranja, desna hemisfera pristupa iskustvu holistički, dok lijeva hemisfera procesira informacije analitički, dio po dio. Zato je lijeva hemisfera specijalizirana za obradu jezičnih i drugih simboličkih informacija, a desna za obradu slika i analogija. Jezične i druge simboličke informacije razumijemo samo ako smo prethodno naučili njihovo značenje, odnosno ako desna hemisfera može pronaći sliku s kojom može povezati neki simbol. Da bi razumjeli značenje rečenice, moramo razumjeti odnos između pojmova koji se u rečenici spominju, naravno, uz spoznavanje sintaktičkih pravila. Za razumijevanje rečenica, važnu ulogu ima naše opće znanje o svijetu. Značajna će nam pomoć u razumijevanju rečenice biti predodžba o događaju koju stvaramo djelomično na temelju onoga što je u rečenici rečeno, a djelomično na temelju našega znanja. Tijekom čitanja, čitatelj stvara predodžbe o događajima nastojeći prepoznati glavnu temu. Sama strategija čitanja vezana je uz ciljeve čitanja i percepciju osobne kontrole čitanja. Stjecanje kompetentnosti u različitim

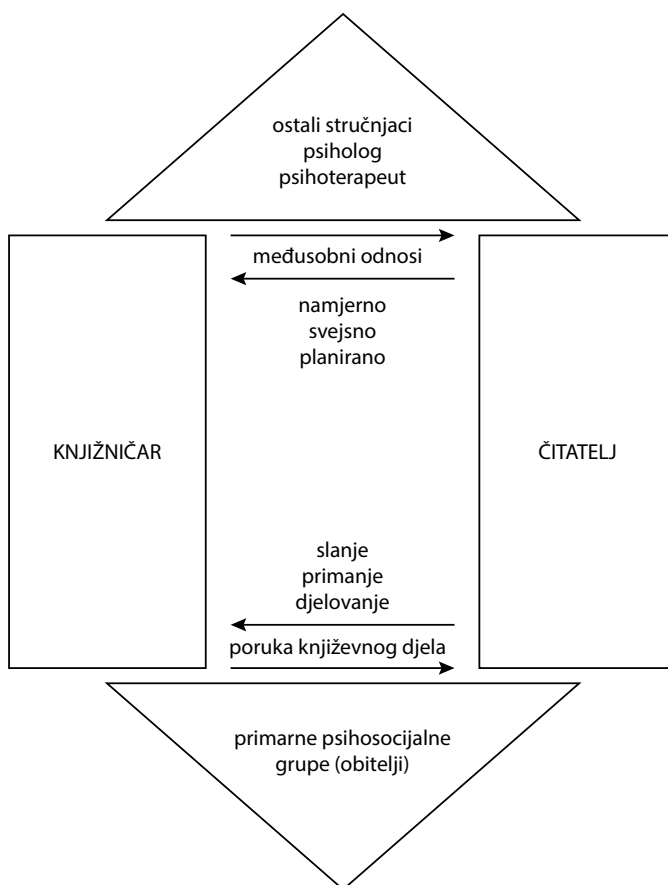
aspektima čitanja donosi kvantitativne i kvalitativne promjene u samom strategijskom ponašanju za rješavanje osobnih problema.

Ljudski mozak klasičan je dvostruki organ, sastoji se od dvije jako izbrazdane polutke povezane gustim čvorom živčanih vlakana – *corpus callosum* – kroz koji tee dvije polutke međusobno komuniciraju. Roger Sperry i njegov student Michael Gazzaniga uspjeli su pokusima dokazati da je, osim toga, svaka polovica mozga zadužena za sasvim različite funkcije. Sperry je 1981. godine za svoja istraživanja dobio Nobelovu nagradu.

Lijeva moždana polutka	Desna moždana polutka
jezični procesi	vizualni procesi
logička	nije logička
pravocrtni način razmišljanja	paralelni način razmišljanja
vremenski orijentirana	bezvremenska
intelektualna	intuitivna
argumenti	iskustvo
analiza	sinteza
prepoznavanje imena i brojki	prepoznavanje oblika
desna strana tijela	lijeva strana tijela
spremnik za riječi i brojke	spremnik za slike
svjesna kontrola	impulzivnost
apstraktni simboli pravila	glazba, ritam, ples
„jezična polutka“	„oblikovna polutka“

Proces mišljenja se u lijevoj polutki odvija pravocrtno, obrađuje informacije korak po korak i pridržava se određenoga reda. Svijet se raščlanjuje na pregledne detalje od kojih svaki ima svoje ime. Mišljenje je vremenski orijentirano, donosi sudove i verbalizira ih. Lijeva polutka radi kao kompjutor tako da informacije razlaže u sitne detalje koje zatim sređuje i niže jedne iza drugih.

Proces mišljenja u desnoj polutki je sintetičan, informacije se prerađuju istodobno. Desna polutka misli pomoću analogija i sličnosti i odgovorna je za sposobnost vizualnoga sjećanja, orijentaciju u prostoru, umjetničke sposobnosti, ritam i svijest o vlastitom tijelu. Desna polutka nema osjećaj za vrijeme i ne donosi procjene (Kleedorfer, 1998, 12–13), odnosno kako je prikazano u Tablici 1.

Slika 1. Neposredna komunikacija (prema: P. Watzlawick i sur.)

Knjižničar i čitatelj su tijekom provođenja posebnih programa poticanja čitanja u neposrednom odnosu i primaju poruke književnoga djela. Taj proces odvija se (kao što je prikazano na Slici 1.) svjesno – namjerno i planirano. Slanje, primanje i djelovanje odvija se u oba smjera. To znači da će se slova i riječi lakše pohraniti u sjećanju i ugraditi u iskustvo ako ih ne nudimo samo u obliku apstraktnih pravila i nizova, već u procesu vođenoga, ciljanoga čitanja kojim dobivamo usklađenost dviju polutki mozga. Tako ćemo dobiti dobre čitače u „susretu“ istovremeno s činjeničnim podacima i književnim vrijednostima te kritičkomu stavu i stvaralačkomu prerađivanju teksta. Čitanje nije elementarna sposobnost kao što je jesti, piti, kretati se, što će se razvijati samo od sebe. Ono se mora usvojiti uz mnogo truda jer ne postoje „rođeni čitači“: „Glavni problem pri učenju čitanja jest činjenica da se dva različita sustava moraju dovesti u vezu: s jedne strane sustav pisma, čiji su sustavni elementi pisani znakovi i njima pripadajući fonemi, s druge pak strane sustav govornog jezika u kojem su riječi nosioci značenja.

Pročitana riječ bi kod čitatelja trebala izazvati predodžbu o nekoj stvari, osjećaju ili doživljaju. Tek takova sposobnost apstraktnog predočavanja omogućava čitanje“ (Kleedorfer, 1998, 20).

5. Biblioterapija

Jedan od netradicionalnih tretmana tjelesnih i emocionalnih problema uporabom literarnih medija jest biblioterapija (grč. *biblion* ‘knjiga’ i *herapeia* ‘liječiti’). Sam termin „biblioterapija“ kovanica je američkoga psihijatra Samuela Crothersa iz 1916., a odnosi se na proces čitanja kojim je primalac (čitatelj, slušatelj ili gledatelj, zavisno o mediju komunikacije) izravno upućen na izvođenje specifičnih programa, procedura ili tehnika samozaštite. Cilj biblioterapije je pomoći osobi, prirodnom intervencijom, da izrazi osjećaje i stekne uvid u vlastitu duhovnost. Teorijsku osnovu biblioterapije čine psihoanalitička teorija, Gestalt terapija,³ transakcijska analiza literature i sl., s pretpostavkom da čitanje odabranih literarnih tekstova kod čitatelja pobuđuje sljedeće procese: identifikaciju, projekciju, katarzu i uvid. Walter Kempler (1994) daje brojne ideje i poticaje za rad s pričom/knjigom za sve koji se nalaze u krizi ili su suočeni s poteškoćama u međusobnim odnosima, pri čemu naglašava vrijednost napsane/izgovorene/pročitane riječi kao načina uspostavljanja odnosa i proširenja svijesti svakoga pojedinca ili člana grupe. Knjiga, odnosno pročitana riječ, misao, prepoznata je kao jedan od najjačih lijekova za pojedinca i grupu u cjelini. Knjiga je u njegovoj geštalt metodi medij za postizanje sposobnosti da se osjećaji i iskustva izraze vlastitim riječima, prepoznaju i podijele s nekim koga se prihvaća. Za područje biblioterapije od iznimnoga je značaja proces katarze, koji je starogrčki filozof Aristotel, prvi teoretičar tragedije, povezoao s tragedijom kao dramskom vrstom te s psihologijom, područjem emocija. Aristotelov stav bio je da tragedija mora izazivati sažaljenje i strah te da u tom slučaju gledatelja dovodi do katarze,⁴ tj. pročišćenja. U antici se katarza tumačila patološko-medicinski i etički jer se iz iskustva katarze moralo nešto naučiti. Za Aristotela je upravo tragedija upozoravala na ozbiljnost života i omogućavala introspektivno promatranje problema s višega etičkoga stajališta. Značajnu pozornost Aristotel je pridavao osjećaju za poeziju. Tu dolazimo do koncepta tzv. poetske biblioterapije koji se nadovezuje na stajalište da poezija ima pozitivan moralni utjecaj na psihu (Bašić, 2011).

3 *Gestalt therapy*, psihoterapijski tretman (razvili: Fritz Perls, Laura Perls i Paul Goodman) kojim se nastoji potaknuti razvoj i rast ličnosti ponovnim uspostavljanjem svjesnih procesa.

4 Katarza od grč. *katharsis*, prema *kathairo* ‘čistim’.

Korijen moderne biblioterapije seže u XVIII. stoljeće. Pioniri biblioterapije kakvu i danas poznajemo su američki psihijatri dr. Benjamin Rush (otac američke psihijatrije), koji je u radu sa svojim pacijentima prakticirao preporučnu uporabu književnosti, te John Minson Galt II., koji je o radu s pacijentima uključenim u biblioterapiju 1840. napisao prvi članak na tu temu. Otad su knjige iz različitih područja književnosti počele nalaziti svoje mjesto u bolnicama, a korištene su kao „moralna blagodan za bolesne i ozlijeđene“ (Weimerskirch, i dr., 1965, 510–526).

Biblioterapiju kao alkemiju riječi kojom je uznemiren čitatelj, odnosno proces u kojem se tekst pretvara u djelo i doslovno pretače u svijest svojega čitatelja i tu poprima nova, drugačija svojstva, ustvrdit će Ofra Ayalon, izraelska biblioterapeutkinja. Čitanjem priče ili pjesme potiču se sljedeći procesi:

– Identifikacija – poistovjećivanje

U književnom djelu čitatelj može prepoznati sebe, druge njemu važne osobe ili neko svoje intimno iskustvo. Buđenjem mašte, izazivanjem emocionalnoga doživljaja i pružanjem informacije, priča ili pjesma može postati dijelom čitateljeva unutrašnjega svijeta. Poistovjećivanje može mobilizirati psihološku energiju i istodobno izvještavati postojeća ponašanja korisna za suočavanje sa stresom.

– Projekcija i introjeksija

Pristupajući temama priče s gledišta zamišljenih osoba – likova iz priče, smanjujemo opasnost da se sami izložimo pred drugim ljudima. To je siguran način propitivanja vlastitih stavova i reakcija drugih ljudi, kao i iskušavanje drukčijih rješenja nekoga problema.

– Katarza

Emocionalno uzbuđenje izazvano pričom ili pjesmom oslobađa nakupljenu napetost čitatelja. To je dobra metoda za ublažavanje stresa.

– Uvid

Prerađujući konflikte koji proizlaze iz priče i promatrajući vlastite reakcije u zrcalu koje mu pruža književnost, čitatelj postiže stanje svjesnosti koje može postati ključ za rješavanje njegovih problema. Književnost može biti posrednikom između čitatelja i krute zbilje. Ona omogućava distancu i uživljavanje koji su nužni za dobru procjenu vlastitih problema. Uživljavanje olakšava emocionalno doživljavanje određenoga problema, dok distanciranje daje osjećaj sigurnosti, ugođaja bez prijatnje i tako olakšava obrambena ponašanja. Čitanje priče dopušta posrednu interpretaciju i daje veću slobodu čitatelju pri odabiru vlastitih rješenja (Shirion, 1978).

Biblioterapija podrazumijeva aktivne načine čitanja slijedom određenoga modela koji se provodi u grupi:

1. prepričavanje događaja iz teksta,
 2. ispitivanje osjećaja likova,
 3. prepoznavanje važnih tema u vlastitom životu,
 4. istraživanje ponašanja i osjećaja te
 5. stvaranje osobnih zaključaka o posljedicama određenih ponašanja, osjećaja ili akcija
- (Ayalon, 1995, 49–50).

Učinkovitost vođenoga čitanja ogleda se kroz čitateljev doživljajno-spoznajni svijet i to u tri faze:

- percipiranje djela,
- afektivno reagiranje i
- racionalno obuhvaćanje djela.

Te se faze/procesi miješaju i formiraju bez čvrsto postavljenih granica. Vođeno čitanje podrazumijeva osmišljeno, emocionalno ciljano čitanje teksta koje primatelju/čitatelju prenosi emocionalni, uz misaoni, sloj teksta sa značajnom funkcijom buđenja zdravih emocija i estetskoga doživljaja.

6. Vođeno čitanje

Vođeno čitanje, kao proces kreativne ili razvoje biblioterapije, danas podrazumijeva planiranu i unaprijed pripremljenu uporabu književnih djela, namijenjenu poticanju emocionalnoga izražaja, smanjenju emocionalne napetosti i razvijanju kreativnosti, ali i sučeljavanju sa stresom. Čitalačka aktivnost objedinjavanjem niza složenih čovjekovih vještina izražavanja prolazi kroz četiri temeljna procesa: identifikaciju, projekciju, katarzu i uvid, da bi kao postupak uvela književno djelo u čitateljev doživljajno-spoznajni svijet u trima fazama:

- 1) percipiranje djela,
- 2) afektivno reagiranje i
- 3) racionalno obuhvaćanje djela.

Ti se procesi miješaju sa značajnom funkcijom buđenja zdravih emocija i estetskoga doživljaja. Učinkovitost vođenoga čitanja promatra se kao specifična metoda u odgojno-obrazovnom radu, u radu književnih radionica, kao i u okviru psihosocijalnih programa čitateljskih klubova. Vođeno čitanje posebno se poticajno pokazuje u razvijanju empatičkih sposobnosti, moralnoga poimanja i književno-govorničkih sposobnosti u reprodukciji

pročitanih djela, odnosno pospješivanju spoznaje kao konativno-estetskoga procesa u obradi i daljnjem korištenju književnih informacija. Vođeno čitanje kao higijenski postupak u kliničkim uvjetima (posebice kod rekonvalescenata) razvijali su C. McAllister (1950), J. Newton (1969) i D.G. Spache (1975). Do 70-tih godina 20. stoljeća, vođeno čitanje se uglavnom provodilo kao pomoćna metoda u kliničkim uvjetima liječenja, da bi se nakon toga razvilo u specifičan oblik stručne pomoći širokim masama kroz grupni rad i programe samozaštite i samopomoći u kojima aktivna uloga i osobna odgovornost subjekata za očuvanje vlastitoga zdravlja, zdravlja svoje obitelji i sugrađana, maksimalno dolazi do izražaja (Brown, 1975). Čitanjem, kao oblikom posebnoga stjecanja znanja i iskustva, koje od svih živih bića poznaje samo čovjek, danas se bave teoretičari i praktičari:

- zašto čitati,
- što čitati,
- koliko čitati te
- pitanja o učinkovitosti čitanja.

Raznim multidisciplinarnim modelima proučavanja i podučavanja čitanja pripada i vođeno čitanje, odnosno razvojna biblioterapija. Danas, pod vođenim čitanjem podrazumijevamo planiranu i pripremljenu uporabu književnih djela kojima potičemo emocionalni izražaj, smanjenje emocionalne napetosti, razvijanje kreativnosti, ali i sučeljavanje sa stresom i to u izvan-kliničkim uvjetima. Iako je tehnika vođenoga čitanja sama za sebe primjenjiva, teorijsku joj se osnovu može naći u psihoanalitičkoj terapiji, odnosno psihologiji i sociologiji čitanja. Vođeno čitanje razlikuje se od uobičajenoga analiziranja pročitanih tekstova, iako je bit obje vrste obrađivanja teksta ista, s tim da je kod vođenoga čitanja naglasak na emocionalnim doživljajima, kako likova u tekstu, toliko i samih čitatelja, dok su npr. formalne značajke teksta sporedne. Kod vođenoga čitanja, literarni tekst zapravo služi kao predložak za strukturirani razgovor o osjećajima i doživljajima, s jedne strane likova iz teksta, a s druge strane samih čitatelja. Takav razgovor povećava čitateljevu osjetljivost za tuđe emocionalne doživljaje i dovodi do boljšega razumijevanja vlastitih i tuđih reakcija i osjećaja koji leže iza tih reakcija. Osim toga, analiza postupaka likova iz literature i načina na koji rješavaju neke probleme razvija čitateljeve mehanizme sučeljavanja sa stresom i proširuje repertoar njihovih rješavanja problema. Vođeno čitanje podrazumijeva osmišljeno, emocionalno obojeno i emocionalno ciljano čitanje testa koji primatelju/čitatelju prenosi emocionalni i misaoni sloj teksta sa značajnom funkcijom buđenja zdravih emocija i estetskoga doživljaja. Učinkovitost vođenoga čitanja u susretu je s umjetničkim, književnim

djelom, susretu s nepoznatim, susretu čitatelja i djela pri čemu je djelo dato i nepromjenjivo, a čitatelj je taj koji se tijekom čitanja mijenja, mijenjajući samo djelo. Čitatelj tijekom vođenoga čitanja otkriva srodnu senzibilnost s djelom, ali i brojne mogućnosti razrješenja spoznajnih zabluda, konvencija i sloboda, nježnosti, razočaranja i predrasuda.

Vođeno čitanje je proces razvojne ili interaktivne biblioterapije koja se provodi u knjižnicama, školama, a njezin razvoj ovisiti o mogućnostima, znanju i afinitetima knjižničara. Zbog toga je bitan senzibilitet u radu s ljudima, otvorenost prema edukaciji i interdisciplinarni pristup čitanju. Vođeno čitanje možemo promatrati i kao vježbanje samopomoći u savladavanju životnih izazova ili dvojbi. Bezbolno se pomoću literature mogu riješiti različiti problemi i strahovi, ali to se događa posredno, preko događaja i likova iz priče, a ne osjeća se na vlastitoj koži. Vođeno čitanje koristi proces identifikacije kao najvažniji dio procesa čitanja sve do katarze i uvida. Ono je ujedno čitanje s užitkom uz pomoć drugih, odnosno voditelja, i to uz obvezna pitanja što osjeća prema likovima, situacijama, događajima, kako bi na kraju čitatelj došao do svojih vlastitih priča, uvida u svoje probleme i njihova moguća rješenja. Vladimir Biti, tražeći neku vrhunsku formulu čitanja, oslanja se na Sartrea i kaže: „čitanje nalaže visoku koncentraciju, jer ako je ono 'rastreseno i lakomisleno' čitatelju će izmaknuti većina odnosa i predmet ga se uopće neće dojmiti“ (Biti, 1997, 49).

Vođeno čitanje podrazumijeva prodiskutirano, a ne samo konzumirano književno djelo. Književno djelo katalizator je za razgovor. Stresne točke podudarnosti književnoga karaktera i čitatelja/korisnika, pomažu u samoidentifikaciji i analizi. Kod toga procesa potreban je filter koji će usmjeravati procese nastale čitanjem, a za to je najpogodniji knjižničar koji će svojom osnovnom stručnom naobrazbom poticati stvaralačko čitanje. Stoga je knjižničar, posebice onaj u narodnoj knjižnici, nezaobilazni član tima vođenoga čitanja ili voditelj čitalačkih grupa/klubova. Poticanjem stvaralačkoga čitanja lijepe književnosti knjižničar postaje biblioterapeut jer postavlja čitatelja u položaj posebnoga kritičara. Takvo se čitanje ostvaruje kao doživljavanje autorskih poruka, emocionalno proživljavanje situacija koje djelo donosi, zamišljanje i predočavanje svijeta koje se u svijetu objektivizira. Procesi koji nastaju kao rezultat komunikacijskoga kruga djelo – knjižničar – čitatelj, direktan su dijalog s likom ili samim autorom. Jedni se oslanjaju na književnu senzibilnost, na čitateljevo emocionalno životno iskustvo, a drugi traže uporište u čitateljevoj književnoj erudiciji. Time stvaralačko čitanje nameće pitanje intervencija knjižničara kojim će usmjeriti čitateljev duhovni napor i osigurati vjerodostojnu spoznaju djela, ali i vlastite osobnosti. Knjižničar se nalazi pred zadaćom da istraži tipove intervencije i njihovo uključivanje

u proces komunikacije s književnim djelom. Pri određivanju tih elemenata, morat će usmjeriti pažnju, osim na psihološko-spoznajne osnove čitanja književnoga djela, i na teorijsko-semiotičku analizu književno-umjetničkoga teksta kako bi pokrenuo primarno čitateljevo jezično, književno i životno iskustvo i stavio ga u relaciju prema informacijama i značenjima znakovnih sustava prisutnih u umjetničkom tekstu. Psihološke i estetičke teorije o primatelju književnih i drugih umjetničkih poruka, paralelno s egzaktnim (medicinskim) teorijama, sudjeluju u oblikovanju čitatelja kao estetskoga subjekta u biblioterapijskom procesu, odnosno tijekom vođenoga čitanja. Ta interdisciplinarnost potrebna je u samom procesu vođenoga čitanja i neminovno zahtijeva interdisciplinarni rad.

7. Metodološki tijek rada – istraživanje s fokus grupama

Čitanje kao temeljna kompetencija pripada području osobnoga razvoja, a preko njega i razvoja zajednice u cjelini. Grupno, aktivno čitanje uz biblioterapijske stupnjeve/korake dovodi do pozitivnih iskustava s knjigom i čitanjem. Bajke, priče i poezija imaju najveći učinak na čitatelja bez obzira na dob. Program poticanja čitanja vođenim čitanjem s korisnicima narodnih knjižnica, provođen je u Knjižnicama grada Zagreba, u Gradskoj knjižnici.

Iskustva prethodnih programa provedenih u Knjižnicama grada Zagreba, primjerice *Korak po korak do oporavka*, korištena su u prilagodbi seta radionica vođenoga čitanja kao i testova u kontekstu fokus grupe, gdje imamo eksperimentalnu i kontrolnu skupinu. Odabir korisnika, sudionika u radionicama (fokus grupama) bio je na principima:

- dobrovoljnosti sudjelovanja samih sudionika,
- kronološkoj dobi (zastupljenost svih dobnih skupina korisnika narodne knjižnice, osim male djece, koja nisu samostalni čitači),
- spolu sudionika (odnos spolova bio je više u korist djevojčica, odnosno žena, 67 %) i
- ustaljenom, tjednom ritmu susretanja na radionicama (10 radionica u 10 tjedana).

Što se tiče realizacije programa vođenoga čitanja, skupine sudionika (fokus grupe) bile su stalne. Od svih registriranih sudionika, tri četvrtine su ustrajale u sudjelovanju u programu od svih deset radionica. Za empiričku (znanstvenu) evaluaciju programa vođenoga čitanja, priređeni su i primijenjeni testovi (upitnici) nazvani TESTLO. Ocjene i samoocjene složenih procesa čitanja bile su od 1 do 10 – perceptivne mogućnosti, čitateljsko samopouzdanje, emocionalna uključenost i buđenje mehanizama samopomoći, te testovi kreativnosti (u priložima).

Istraživanje smo usmjerili u četirima fokus grupama sačinjenima od djece, mladih i odraslih te osoba treće životne dobi. Uzorak ispitanika čine četiri (E-eksperimentalne) i (K-kontrolne) skupine:

- I grupa – djeca od 5. do 6. razreda osnovne škole,
- II grupa – djeca i mladi od 7. do 8. razreda osnovne škole,
- III grupa – mladi/odrasli: 3. i 4. razred srednje škole, od 17 do 40 godina te
- IV grupa – odrasli (treća dob) od 65 do 80 godina.

Ukupno je bilo 56 sudionika podijeljenih u aktivnim grupama radionica vođenoga čitanja i u kontrolnim grupama u Gradskoj knjižnici Knjižnica grada Zagreba. Obje skupine (E-eksperimentalna) i (K-kontrolna) izjednačene su po dobi, spolu odnosno obrazovanju. Svaka grupa u eksperimentalnom postupku prolazila je svih deset zadanih tema. U svakoj od praćenih grupa bilo je i osoba s poteškoćama čitanja i pisanja, uključenih ravnopravno s dobrim čitačima. Korištena literatura u radionicama bila je izabrana prema dobi sudionika, odnosno problemu, temi na koju se ciljalo. Programi radionica bili su naglašeno interaktivni, razvojni, te preventivni i rehabilitacijski. Eksperimentalni postupak programa vođenoga čitanja za djecu i odrasle nije do sada evaluiran, kao ni slični inozemni programi, pa ovo istraživanje pridonosi stvaranju nove ponude narodne knjižnice uz znanstvene procedure evaluacije i naputke za stvaranje dobre prakse.

Ciljevi programa bili su, planiranim i metodološki pripremljenim čitateljskim radionicama, potaknuti nečitače na čitanje, dobiti uvid u neposrednu korisnost čitanja podizanjem praga čitateljskih kompetencija te omogućiti socijalnu inkluziju putem knjižničnih usluga grupama čitatelja, djece i mladih, te osoba treće dobi, korisnika KGZ-a, Gradske knjižnice Zagreb. Desetodnevni i desetotjedni tematskim radionicama – 10 tema, 10 koraka, u 10 pomno odabranih cjelina – željelo se prije svega potaknuti na čitanje i promjene u ponašanju, odnosno potvrditi hipoteze:

1. Složeni razvojni proces čitanja, perceptivne mogućnosti kao i čitateljsko samopouzdanje jačaju se posebnim programima poticanja čitanja – vođenim čitanjem.
2. Posebni programi promicanja čitanja povećavaju čitateljsku pismenost.

Da bi programi vođenoga čitanja bili učinkoviti, potrebno ih je pomno planirati kroz shemu radionica, kako to prikazuje Slika 2. Posebnu pozornost treba posvetiti uvodu, odnosno motivirati čitatelja, potom navesti koji je cilj radionice, podijeliti postojeće znanje i vještine te savladavanjem

vještina samopomoći i razumijevanja čitanjem zajednički doći do odgovora na ključna pitanja, odnosno doći do postavljenoga cilja.

UVOD	OBJAŠNJAVANJE	AKTIVNOST	SAŽETAK	ZAKLJUČAK
kratko reći u što kreću	objasniti ili ih pustiti da sami otkriju	ojačati	sažimanje	zajednički
opustiti	navesti cilj	podijeliti postojeće znanje	razumijevanje	naglašavanje ključnih pitanja i odgovora
motivirati		pokazati i objasniti vještinu	svladavanje vještina	

Slika 2. Plan tjeka radionice vođenoga čitanja.

Vođeno čitanje pretpostavlja i kod djece i kod odraslih prvo buđenje procesa identifikacije. Čitatelj i sebe i druge njemu značajne osobe identificira s likovima iz literature. Djeca i starije osobe vrlo se lako identificiraju s likovima, brzo se uključuju u priču i radnja ih odmah ponese, pa na taj način doživljavaju čitav niz različitih emocija i proširuju svoj repertoar mehanizama sučeljavanja sa stresom, strahom i opasnošću. Stoga je izuzetno važno kod planiranja (Slika 2.) odabrati temu koja će biti arhetipski prepoznata kao zajednička cijeloj čitateljskoj grupi, sudionicima vođenoga čitanja. Pri tom odabiru, važnija je bila sama tema djela od vrste književnoga djela, odnosno je li to djelo namijenjeno djeci ili odraslima. Uz pripremu samoga teksta, valja pripremiti i uvodni strukturirani razgovor na odabranu temu kao i uvodne igre opuštanja i uvođenja u tekst. Posebno je važno naglasiti mjesto „ulaska u tekst“, odnosno intervenciju u samom tekstu. Ona će nastati upravo uvodnim razgovorom koji određuju sami članovi čitateljskih grupa. Važno je slijediti plan vođenoga čitanja koji će unaprijed pripremiti voditelj i tijekom njegove izvedbe ne odustati. Provođenje posebnih programa poticanja i promicanja čitanja, s naglaskom na biblioterapiji ili logobiblioterapiji, treba biti popraćeno pratećim evaluacijskim listićima kako za voditelja tako i za učesnike. Voditelj će pratećim listićima slijediti tijek radionice, odnosno procesa vođenoga čitanja. U njega će unaprijed zabilježiti potreban materijal za radionicu, glavni zadatak (cilj) te kratak opis izvedbenih aktivnosti, a po završetku radionice u sve će rubrike unijeti evaluaciju procesa i rezultata radionice, odnosno opću ocjenu. Prateći listići za korisnike radionica vođenoga čitanja pripremljeni su kao skala procjene za dojam o izvedenoj radionici, ali imaju i mjesto za bilježenje

osobnih dojmova samih sudionika, kao što su to njihovi kreativni uradci, slike i, prije svega, pisane poruke „tebi i meni“, koji su sastavni dio završne zajedničke izložbe/predstave. Književnost kao medij i čitanje kao uspostavljanje komunikacije ne samo s drugima, sa svijetom, već i sa samim sobom, procedurom vođenoga čitanja, značit će visoko motivirajući čin u jačanju samopoštovanja, unošenju životne želje i zainteresiranosti „rada na sebi“.

Balans slike koju gledamo i slike koju stvaramo čitajući tekst revolucija je u komunikacijskoj sredini: od pisanja do slike i od stranice do ekrana te kružnoga teksta do slike u mozgu, do stvaranja vlastitih predodžbi tako važnih za razumijevanje, ljudsku slobodu, od manipulacije informacijama koje ulaze direktno u mozak „bombardiranjem“ slikama. Zato je od posebne važnosti Proppova (1958) tvrdnja kako u narodnim pričama i bajkama razlikujemo promjenjive i stalne faktore. Nepromjenjivi predstavljaju osnovne ciljeve, a promjenjivi puteve njihova ostvarenja. Čitavo njegovo istraživanje čitanja temelji se na radnoj pretpostavci o postojanju „magijske pripovijetke.“⁵ Likovi i njihova svojstva se mijenjaju, ali ne i radnje i funkcije.

To znači da narodne pripovijetke i bajke imaju svojstvo pripisivanja iste radnje različitim likovima i zato su one stalni elementi na kojima se može graditi. Opća shema magijskih pripovijetki mogla bi izgledati, kao što Ofra Ayalon prihvaća u svom biblioterapijskom čitanju – nakon opisa „početne situacije“, jedan lik se udaljuje, a to udaljavanje izaziva neku nesreću, bilo posredno ili neposredno (zbog kršenja zabrane ili provođenja naredbi). Pojavljuje se protivnik koji se raspituje o žrtvi, vara je s namjerom da joj naštetiti. Žrtva ima junaka koji ju spašava, a oboje imaju „pomagače“, odnosno „dobročinitelje“ spremne da pomognu, ali ih pritom iskušavaju. Tu junak može reagirati pozitivno ili negativno. Postavljeni su teški zadatci koje junak mora izvršiti i za to na kraju primiti nagradu. Magijska priča – bajka tako shvaćena, preko arhetipova definira, izlaže i „prevodi“ osnovne ljudske emocije (strah, srdžbu, krivnju, tugovanje, sumnju, samoponiženje, povjerenje, smisao i besmisao...) u slike i likove sa snagom anticipiranja daljnjega razvoja samoga čitatelja. Prema Ofri Ayalon, čitanje je ujedno unutarnja komunikacija. Svaki čitatelj čitajući istovremeno razgovara sa samim sobom, odnosno, odvija se komunikacija između njegovih ega. Stanje ega valja imati pod kontrolom, u balansu. Najvažnije je postići balans između ega na razini negativnih stanja i prevesti ih u pozitivne.

5 Magijska pripovijetka u talijanskom prijevodu *fabola di magia*, u ruskom *bolševnaja skazka*.

8. Struktura radionice vođenoga čitanja

Program radionica vođenoga čitanja za korisnike narodnih knjižnica uvodi nova intelektualna, literarna i estetička iskustva, kao i iskustva samopomoći čitanjem za sve dobne skupine. Tim programom knjižnica zadovoljava ispunjavanje slobodnoga vremena jačanjem čitateljskih navika, samopoštovanja, kulturnih potreba, razonode i cjeloživotnoga učenja svojih korisnika.

Za ostvarenje posebnih programa poticanja čitanja vođenim čitanjem, potrebno je omogućiti vrijeme i prostor u okviru knjižnice, volju i motiviranost korisnika/sudionika za kontinuirani rad na radionicama uz njihovo aktivno sudjelovanje u razgovoru o pročitanom te međusobno dijeljenje doživljaja, iskustava i poruka. Radionice započinjemo opuštajućim psiholingvističkim igrama (primjerice igrom pogađanja – nadopunjujemo rečenicu od sedam do najviše petnaest riječi). Svaki od sudionika radionice na započetju rečenicu nadopisuje svoju gradeći tako jednu zajedničku priču. Takve igre dobre su kao aktivno uvođenje u čitanje i to za sve dobne skupine čitatelja. „Čitanje svijeta prije čitanja riječi“ – tako će nazvati ovu igru voditeljica posebnih programa poticanja čitanja (May, 1994). Uvodne igre ohrabruju sudionike čitateljske skupine (fokus grupe) da dijele strategije temeljene na njihovim metakognitivnim znanjima. Razvijaju razumijevanje rečenica i njihova osobnoga tumačenja, dodavanja značenja, socijalizacije i užitka stvaranja. Psiholingvističkim igrama potiče se motiviranost za literaturu i čitanje, posebice kod osoba s teškoćama čitanja. Samo čitanje (Burgess, 1984) teče u trima fazama:

1. faza prepoznavanja,
2. faza kritičkoga dijaloga s likovima i
3. faza pronalaženja (svoga rješenja) – otvaranje i zatvaranje.

Kroz 10 tematskih radionica, zaokružuje se pomno odabrana cjelina kojoj je cilj pomoći osobi, čitatelju, da se suoči s vlastitim problemima:

1. Korak/tema – SNAGA I NEMOĆ /Borba i nemoć u meni, otkuda moja snaga, a otkud nemoć?/
2. Korak/tema – SMISAO I BESMISAO /Kakav sam kada mi je dosadno, kakav sam kada mi je sve po volji i raspoložen sam? Otkud nered i kako „uvesti“ red, zašto se događa nesreća?/
3. Korak/tema – POVJERENJE I SUMNJA /Istina nasuprot laži. Kako jačati osjećaj uzajamnoga povjerenja i podrške?/
4. Korak/tema – POŠTENJE I SAMOPONIŽENJE /Tko sam Ja? Moje „dobro“ i „loše“ Ja. Kako jačati samosvijest i samokritičnost?/

5. Korak/tema – BLAGOST I SRDŽBA /Što me najviše ljuti? Kako „zatvaram“, kontroliram svoju srdžbu i pretvaram ju u blagost?/
6. Korak/tema – SIGURNOST I STRAH /Sučeljavanje sa strahom i pronalaženje puteva u sigurnost. Kako pobijediti svoje strahove?/
7. Korak/tema – NEDUŽNOST I KRIVNJA /Ojačati moralnu svijest, praštati sebi i drugima. Kakav sam kada nešto obećam, a ne održim obećanje?/
8. Korak/tema – RADOVANJE I TUGOVANJE /Snažiti se za gubitke u životu. Kakav sam kad sam tužan? Što je za mene sreća?/
9. Korak/tema – CILJ I BUDUĆNOST /Što je vrijedno u životu? Kako se zamišljam u budućnosti?/
10. Korak/tema – LJUBAV I PRIJATELJSTVO /Što je potrebno za prijateljstvo? Kakav san sanjam, imam li svoj san? Kakav sam prijatelj? Što je to zajedništvo?/.

Prvi cilj u izvođenju jedne od ovih tema je identifikacija kao najvažniji od svih procesa, jer ako do nje ne dođe, ne mogu se izazvati ni ostali procesi. Čitatelj uvijek sebe stavlja u središte priče, uživljavajući su kroz nju u lik ili situaciju sličnu njegovoj, a to je prvi i glavni ulazni korak u proces terapijskoga djelovanja čitanjem. Iako je pristup problemima individualan ili zajednički, svim članovima unutar grupe glavne arhetipske teme koje se obrađuju uvijek su suprotstavljene: one loše koje želimo savladati nadvladavaju se onima poželjnima, primjerice snaga – nemoć, smisao – besmisao. Svaka radionica ciljanoga čitanja započinje psihološkim igrama, vizualizacijom zadanoga problema i uvođenjem u pripremu za čitanje kako bismo ostavili efekte vanjskoga svijeta (gužva u javnom prijevozu, nervoza zbog kašnjenja i ostale brige i probleme) jer moramo osigurati vrijeme opuštanja i maštanja. Nakon toga krećemo u razradu cilja našega čitanja razgovorom i pričama na temu iz našega osobnoga iskustva. Taj je proces projekcija u kojoj čitatelj sebe i svoje osjećaje projicira u lik s kojim se identificirao i tada na siguran način, ispitivanjem vlastitoga i tuđega ponašanja, njegovim očima ispituje vlastite stavove i reakcije drugih ljudi. Taj dio vođenoga čitanja jest mjesto intervencije, „ulaska u tekst“, da bi uslijedio sljedeći korak katarze – dijeljenje emocija s likom s kojim se identificiramo, pri čemu čitatelj doživljava emocionalno rasterećenje i olakšanje. Na kraju, slijedi najvažniji korak – uvid, kada kroz konflikte u priči čitatelj može doći do uvida u vlastiti problem, što može biti ključ za njegovo rješenje, odnosno podijelit će „poruke tebi i meni“, korisne savjete i modele rješavanja problema cijeloj grupi.

Deset predviđenih koraka, odnosno tematskih radionica, čini cjelinu, stoga sudionici obvezatno prolaze svih deset tema.

Cilj i smisao predviđenih deset radionica vođenoga čitanja jest stavljajući u središte pažnje deset središnjih tema emocija i sjećanja te njihovo moralno-etičko povezivanje. Prva strategija programa vođenoga čitanja u radionicama je kombinacija i integracija kreativnih susreta s knjigom i čitanjem u narodnoj knjižnici uz voditelja, knjižničara. Druga strategija je razvijanje čitateljskih vještina, kao i vještina samopomoći i uzajamne pomoći u danom socijalnom i kulturnom okruženju. Planiranom i pripremljenom raspravom o pažljivo odabranom literarnom tekstu u radionicama vođenoga čitanja knjižničar može pomoći korisnicima/sudionicima u razumijevanju vlastitih i tuđih osjećaja i ponašanja, te snaženju mehanizama sučeljavanja sa stresom. Takve su radionice popraćene grupnim raspravama, popratnim pisanjem ili crtanjem, potaknute tekstem. Razgovor o njemu može dovesti do smanjenja emocionalne napetosti, tj. može djelovati preventivno u sučeljavanju sa stresom.

9. Evaluacijski rezultati radionica

Za evaluaciju djelotvornosti programa, primijenjen je poseban upitnik nazvan Test TESTLO 10 (Barath i dr., 1994). Upitnik se sastoji od 24 pitanja kojima je zadaća ispitanika da na Likertovoj ljestvici svjedoči o rasponu, jačini javljanja niza emocija. Test TESTLO 10 pokazuje se kao pouzdano kriterijsko mjerilo za odmjeravanje emocionalnih i moralnih skala općenito. Pouzdanost testa TESTLO 10 ustanovljena je u rasponu prihvatljivih statističkih standarda (Cronbachovi koeficijenti pouzdanosti, računati *split-half* metodom, a nadilaze statističku vrijednost $Alpha > 90$).

Sudionici fokus grupa, čitatelji koji su se uključili u eksperimentalni program vođenoga čitanja, bili su većinom: (a) čitateljice, (b) učenice iz petoga, šestoga, sedmoga i osmoga razreda osnovne škole, te starije žene (63 – 78 god.), (c) s natprosječnim rezultatom u testu literarne maštovitosti, (d) s izraženijom estetskom kritičnošću/distancom prema literarnom djelu, (e) s izraženijim kriterijima moralnoga vrjednovanja/razmišljanja tijekom čitanja, (f) s manje poistovjećivanja s nekim od likova u zadnjem pročitanoj djelu.

Istraživanje je rezultiralo dvjema skupinama empiričkih podataka. Jednu su skupinu činili kvalitativni podatci iz biblioterapijskoga intervjua, dok su drugi podatci rezultati izvedenih empiričkih validacija. Shodno tomu, analiza rezultata značila je kombinaciju kvalitativnih i kvantitativnih obrada. Prihvaćanje (receptija) književnoga djela i njegovo djelovanje predstavljaju duboko subjektivan čin. Vođeno čitanje (biblioterapija), međutim,

usmjerava čitateljeve (učeničke) individualne recepcije djela i nastavlja ih na višem stupnju nakon čitanja djela u njegovu komentiranju (raspravi). Sukob onoga individualnoga doživljaja djela i onoga općega, čemu teži njegovo kolektivno promatranje (primjerice službena obrada lektire u školskoj nastavi), ovdje dolazi do najpotpunijega izražaja. Za razliku od obveznoga čitanja, čitatelj je u poziciji da svoj doživljaj djela i ocjeni. Tada se direktno suočava s tuđim doživljajima i ocjenama i tako razrješava odnos između svoga individualnoga stajališta i općih sudova.

U procesu vođenoga čitanja, upravo različite recepcije teksta omogućavaju raspravljanje i izražavanje čitateljeve individualnosti i u njoj valja poštivati čitateljev osobni doživljaj i napor da ga pokaže i protumači, kao što je to vidljivo iz Tablice 1. Stoga je kvalitativna obrada ankete obuhvatila:

- a) Ocjenu čitalačkih navika (je li član knjižnice, ima li kućnu knjižnicu, kako često posuđuje/kupuje knjige, kako njegovi životni interese korespondiraju s onim što čita).
- b) Ocjenu estetsko-literarne osjetljivosti (interpretacija pročitana djela i osnovnih poruka pri čemu se vrjednuju i verbalne sposobnosti i originalnost interpretacije). Empatičke sposobnosti i samoidentifikacija s likovima djela, pri čemu se vrjednuje kvaliteta dominantnih emocija kao sastojak literarnoga iskustva, sposobnost uviđaja u reakcije i mehanizme prikazanih likova i sredina i na kraju bogatstvo scenske mašte kroz tzv. izlazak na pozornicu, dijeljenje poruka tebi i meni, odnosno interpretativna izložba uradaka.
- c) Interes za suradnju i rad u grupi – tu se promatrala i sposobnost prijenosa literarnih iskustava u svakodnevni prostor (subjekta) čitatelja.
- d) Tijek čitanoga djela i osobna rang-lista najdražih/najomraženijih pročitanih djela uz ocjenu kvalitete same radionice vođenoga čitanja, njene korisnosti, neobičnosti, zanimljivosti, itd.
- e) Čitateljske navike i interesi proizašli iz radionice vođenoga čitanja (biblioterapijske intervencije), odnosno novi odnos prema procesu čitanja. Rezultati testiranja izvedeni su multivarijantnim statističkim postupcima za uspoređivanje pokusnih grupa čitatelja na mjernim skalama unaprijed spomenutih testova.

Inicijalni, polustrukturirani razgovor sadrži sljedeće krugove pitanja:

1. Jeste li član neke knjižnice i tko vam pomaže kod izbora literature? Je li to knjižničar/informator?
2. Ispituju se čitalačke navike (Što ste posljednje čitali?).
3. Ispituje se područje literarnoga interesa (čitatelji „krimića“, biografija, dnevnika...).

4. Ispituju se stavovi prema knjizi (Što očekujete od knjige? – Nešto smiješno, nešto uzbudljivo, nešto za razonodu....). Ujedno se tu ispituju životni interesi i njihovo preklapanje sa literarnim interesima.
5. Ispituju se stilovi i načini pohranjivanja literarnih informacija (svjesno korisni, nesvjesno).
6. Ispituju se multimedijски estetski interesi (ekranizirani romani, knjiga prema sadržaju tv-serija, libreta...).
7. Ispituju se čitalačke navike i interesi kao rezultat vođenoga čitanja (biblioterapijske intervencije). Čitatelj se s povjerenjem prepušta vodiču radionice, razvija se razgovor o pročitanoj. Usklađuju se, odnosno uspoređuju stavovi o postupcima autora, likova i situacija.

10. Zaključak

Proveden mjerni instrumentarij nudi siguran postupak pomoću kojega mjerimo vrijednost čitateljskoga iskustva u smislu utjecaja pročitanoj djela na čitateljevu osobnost. Istovremeno je čitatelj uključen u vrjednovanje nekih konstanti ili tehničkih realiteta djela, sistematizirajući svoja iskustva, uočavajući neke pravilnosti ili zakonitosti u odnosu na junaka djela, zbivanje ili metaforu koja će pomoći čitatelju da imenuje doživljaj, iskustvo, pouku pomoću vlastite interpretacije. Djelo je samo jedna mogućnost koju čitatelj prihvaća ili kojoj se suprotstavlja, ali ono može biti povod za čitateljevu vlastitu sliku stvarnosti stvorenu (modificiranu) prema pročitanoj djelu. Stoga je čitatelj ujedno sudionik u stvaranju djela, a mjera u kojoj se to događa ovisi o njegovoj estetsko-literarnoj osjetljivosti. Prema dobivenim podacima Testa literarne osjetljivosti (Prilog 1., 2., 3., 4., 5. i 6.), čitatelje možemo grupirati u tri osnovna skupina:

1. Avangardni čitači – grupa koja asimilira informaciju i ciljano čita, odnosno ima visoko selektivni pristup čitanju. U testu su takvi čitači ocijenjeni uglavnom ocjenom „iznad prosjeka“ u rubrikama ocjena čitalačkih navika i ocjena estetsko-literarne osjetljivosti, dok su u rubrici interesa za suradnju, najčešće ocijenjeni ocjenom „osrednje“.
2. Kritički (dubinski) čitači – grupa koja analitički obrađuje djelo i najčešće ga koristi i za vlastitu kreaciju – inspiraciju. U testu su čitači koji pripadaju ovoj skupini u rubrikama ocjena čitalačkih navika i ocjena estetsko-literarne ovisnosti ocijenjeni ocjenom „iznad prosjeka“, a u rubrici interesa za suradnju, dobili su također ocjenu „iznad prosjeka“.
3. Prosječni čitači – grupa koja čita iz razonode pri čemu prima više informacija s kojima obično ni ne zna što će. Test

4. pokazuje da su čitači ove skupine u prve dvije rubrike, ocijenjeni ocjenom „osrednje“ ili „slabo“, a u rubrici interesa za suradnju, ocijenjeni su uglavnom ocjenom „slabo“.

Ujedno, s trećom skupinom čitača bilo je najteže raditi jer se motivacija za čitanje i analizu teško pronalazila. Izražavanje doživljaja i dojmova čitatelji su ostvarivali usmeno i pisanim sastavcima, ponekad i crtežima, iznoseći pritom svoje vizije određenih situacija i likova. Najčešće su to činili sažeto kombiniranjem, pričanjem i opisom crteža, čime su dokumentirali određene tvrdnje.

Radionice vođenoga čitanja praćene su i evaluacijskim listićima za voditelja. U njima se bilježi: upotrijebljeni materijal/priča, tekst, glavna zadaća/cilj radionice, kratak opis izvedbenih aktivnosti te evaluacija procesa i rezultata radionice, odnosno opća ocjena. Na pratećem evaluacijskom listiću, dana je skala procjene dojma o izvedenoj radionici te osobnoga dojma samih voditelja i to ocjenom od 1 do 10. Najtežom radionicom, odnosno temom, označena je radionica pod nazivom Korak 1. *Snaga i nemoć*, zatim slijedi Korak 6. *Sigurnost i strah*. Ujedno su to radionice ocijenjene najvišom ocjenom (10) za korisnost. Najlakšom i najljepšom ocijenjena je radionica Korak 10. *Ljubav i prijateljstvo*. Ujedno je ta radionica ocijenjena najnježnijom (zaštitničkom i sigurnom). Valja napomenuti da su u tim ocjenama podudarne ocjene sudionika fokus grupa i voditelja vođenoga čitanja. Književnost kao medij i čitanje kao uspostavljanje komunikacije ne samo s drugima/svijetom, već i sa samim sobom, procesom vođenoga čitanja pokazuje se kao visokomotivirajući u jačanju samopoštovanja, snaženju životne želje i zainteresiranosti za „rad na sebi“. Značaj dobivenih rezultata je i u tome da su ispitanici/sudionici fokus grupa pozitivno evaluirali sam program vođenoga čitanja – njime su jako zadovoljni, smatraju ga korisnim i preporučuju ga drugima. Iznimno je važan podatak i da su ispitanici eksperimentalne skupine razvili svoje čitalačke navike i iskustvo korištenja čitanja u samorazvojne svrhe.

Literatura

- Aristoteles (1983). O pjesničkom umijeću. Zagreb: „August Cesarec“.
- Ayalon, Ofra (1995). Spasimo djecu. Zagreb: Školska knjiga.
- Barath, Arpad; Matul, Daša; Sabljak, Ljiljana (1994). Korak po korak do oporavka : priručnik za kreativna susretanja s djecom u ratnim i poslijeratnim vremenima. Zagreb: Knjižnice grada Zagreba, Gradska knjižnica.
- Bašić, Ivana (2011). Biblioterapija i poetska terapija: priručnik za

- početnike. Zagreb: Balans centar.
- Bayard, Pierre (2010). Kako govoriti o knjigama koje nismo pročitali? Zagreb: V. B. Z.
- Beaugrande, R. (1984). Reading Skills for Foreign Languages: a Processing Approach. London: Heinemann.
- Biti, Vladimir (1997). Pojmovnik suvremene književne teorije. Zagreb: Matica hrvatska.
- Botton, Alain de (2007). Seks, šoping i roman. Zagreb: SysPrint.
- Burgess, Robert G. (1984). The Research Process in Educational Setting: Ten Case Studies, London: Falmer Press.
- Crijević, Serafin Marija (1975–1980). Dubrovačka biblioteka u kojoj se prikazuju dubrovački pisci, njihova djela i spisi /Bibliotheca Ragusina in qua ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur/. Sv. 3. Zagreb: JAZU.
- Đurić, Miloš N. (1955). Jedan nov pokušaj objašnjenja Aristotelova shvatanja katarse. // Aristoteles. O pesničkoj umetnosti. Beograd: Kosmos. Str. 28.
- Gibson, E. Jack; Levin, Harry (1975). The psychology of reading. Cambridge: The MIT Press.
- Harvey, Stephanie; Goudris, Anne (2000). Strategies That Work. Maine, Portland: StenhousePublishers; Ontario, Markham: Pembroke Publishers Limited.
- Iser, Wolfgang (1978). The Act of Reading: a Theory of Aesthetic Response. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Kempler, Walter (1994). Načela obiteljske geštalt-terapije. Zagreb: Alineja.
- Kleedorfer, Jutta; Mayer, Margrit; Tumpold, Ernst (1998). Čitati s voljom i razumom. Koprivnica: Hrvatsko čitateljsko društvo.
- May, F. B. (1994). Reading as Communication Interactive Approach. New York: Macmillan.
- Montaigne, Michael de (2007). Eseji. Zagreb: Disput.
- Musil, Robert (2008). Čovjek bez osobina. Zagreb: Fraktura.
- Natarajan, S. (1964). Dassera Festival in India. // Bhavanas Journal 6, str. 40–42.
- Propp, Vladimir (1958). Morphology of the Folktale.// International Journal of American Linguistics 24(4), str. 1–46.
- Shakespeare, William (1979). Hamlet. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Stipanov, Josip (2015). Povijest knjižnica i knjižničarstva u Hrvatskoj: od početaka do današnjih dana. Zagreb: Školska knjiga.

- Stipčević, Aleksandar (1985). *Povijest knjige*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Vygotski, Lav Semenovich (1968). *Psihologija iskustva*. Moskva: Iskustvo.
- Watzlawick, Paul; Beavin-Bavelas, Janet; Jackson, Don (1967). *Pragmatics of Human Communication: a Study of Interactional Patterns, Pathologies and Paradoxes*. New York: W. W. Norton & Company.
- Weimerskirch, Philip J. (1965). Benjamin Rush and John Minson Galt, II: Pioneers of Bibliotherapy in America. // *Bulletin of the Medical Library Association* 53(4), str. 510–526.

The role of emotions in process of interpretation Literary Work by Guided Reading

Summary

Purpose and objective of this paper is to interconnect theoretical knowledge with the results of scientific research with the main goal of creating and offering models of structured reading promotion programmes by guided reading in public libraries. Public library has to be positioned as a “natural place” for conducting special reading promotion programmes (as a regular service) which psychologically, cognitively, socially and culturally affect reading/the reader, as well as development of reading promotion by guided reading. This paper contains two researches – field of evaluation of special reading promotion programmes in public libraries and experimental research of impact of special reading promotion programmes by guided reading on users (chosen focus groups) and a librarian as a programme leader. They have in common the appointment of a public library as a “natural place” for the communication circle author – work – librarian – reader. Questionnaires were used to research and evaluate how a public library with its new users offer, reading promotion programmes, adapts to changes in users approach (individually) and contemporary sociopsychological tendencies in the society as such. Based on experimental researches expected results were confirmed – impact on efficacy of conducting guided reading programmes as well as strengthening reading self-confidence. Participants in guided reading programmes (focus groups) positively evaluated guided reading workshops on an evaluation form scale from 1 to 10 with high grades 6 and 10.

Key words: special reading promotion programmes, guided reading, reading competencies, public libraries, social inclusion.